Bespreking en Gesprek:

DIE „WOES EN LEEG” EN DIE „DAG”

Die inleidende opmerkings in die reaksie van prof. S. du Toit („In die Skriflig,” April-Mei 1968) op my artikels oor bogenoemde onderwerpe was verblydend: „Die bedoeling is wat Berkouwer ‚die gesprek’ noem en wat die plek inneem van wat vroeër ‚polemiek’ was --- met ’n onaangename bysmaak.” ’n „Gesprek” kan baie help om die probleme in verband met hierdie sake te belig en oplossings daarvoor te probeer vind. Die skrywer kom egter grotendeels met formele besprekings en stelling in plaas van om op die materie van my artikels in te gaan. (Ook sy jongste uitgawe van „Bybel-Skepping-Evolusie” (1968), waarna hy verwys vir ’n breedvoerige bespreking van al die vraagstukke wat in geding is, gaan nie in op die materie van die probleme wat ek veral met betrekking tot sy beskouing oor „woes” en „leeg” na vore gebring het nie.) Alleen laasgenoemde metode kan werklik tot ’n „gesprek” stimuleer. Dan kan die lang lys van ander menings wat prof. Du Toit aanhaal oor die noodsaaklikheid om ook met natuurwetenskaplike ontdekkings of feite rekening te hou, maar agterweë bly.

Prof. Du Toit bemoeilik ’n saaklike gesprek deurdat hy in kategorieë in deel: „Helberg en geesverwante,” „tradisionele verklaring,” my eksegesi is een wat „ongeveer twee eeue gelede” sonder enige probleme voorgedra sou kon word. (Nog twee ander bespreek ek verder aan: my beskouinge sou afkomstig wees „uit die vorm materieskema van die wysbegeerte”; „verskillende golflengtes” van redenering.) Alleen die laaste word deur hom in ’n sekere sin gemotiveer, maar dan ook slegs deur ’n „indruk” van ’n Westerse denkklimaat, vanweë die feit dat ek opereer „met begrippe soos logies, temporeel, historiseringsbetekenis, geladenheid, teologiese bepaaldheid, ens.” Ek wil nie beweer dat ek nie foute gemaak het nie. (Daarom sou ’n rustiger gesprek miskien kon help om ons nader aan mekaar te bring.) Maar so ’n kategorieëse veroordeling tref darem nie die doel nie. Is begrippe soos „logies” en „temporeel” byvoorbeeld vir vandag so misplaas? Bowendien blyk dit dat dit nie hierdie begrippe (gebruik in die bespreking oor „dag”) is wat die eintlike probleem aan prof. Du Toit besorg nie want drie bladsye verder stem hy met my saam „dat die ‚dag’ in Gen. 1 beheers word ‚deur ’n sterk Goddelike geladenheid.’ Dit is ‚teologies’ (ons sou liever sê: openbaringsmatig) gelaai en nie kosmologies of antropologies nie.” Die eintlike probleem vir prof. Du Toit is dat ek „dag” te eenvoudig sien: etmaal, i.p.v. gelaai met n’ profetiese teleskopiese betekenis (die siening van prof. Du Toit), of iets dergelyks.

Dieselfle geld in verband met „woes en leeg” en „duisternis” wat ek in eenvoudige sin verstaan, maar wat prof. Du Toit sien as

gelaai met demoniese betekenis. Ek wil nie byvoorbaat ontken dat daar dalk invloede van 'n Westerse denkklimaat by my aanwesig is nie, maar prof. Du Toit is in sy reaksie op my te selfversekerd daarvan dat hy self van 'n denkklimaat vry is.

My soort verklaring „wek allerlei gewetenskaplike op, veral by jongmense” — so lui sy bewering. Maar dit is vir my onduidelik waarom dit beweer word. Is dit miskien omrede my volgende stelling: „So staan ‚dag’ in Gen. 1 deur sy omskrywing en eie verband in duidelike onderskeiding van die ander as ‚n gewone natuurlike dag soos ons dit ken”? Maar vele hedendaagse verklaarders beweer tog dieselfde — so byvoorbeeld N. H. Ridderbos self: „gewone dagen,” hoewel „niet werkelyke dagen” (Beskouingen over Gen. I, p. 66).

Ek is nie ongeneë om na natuurwetenskaplikes te luister nie en het dit ook nie met hulle aan die stok nie. Ook staan ek nie veroordelend teenoor pogings van skrifverklaarders om beter harmonie tussen die verklaring van Gen. 1 vlg. en die (of: sommige) natuurwetenskaplike beskouinge te verkry nie. Ek het wel sekere sake gestel waarmee ‚n verklaring van „dag” in Gen. 1 myns insiens rekening moet hou. Daarop het ek twee beskouinge daaraan getoets en hulle onderskeie voorgestelde oplossings (wat ook van mekaar verskil) vir ons probleme onaanvaarbaar gevind. Dit sou die saak bevorder het as hierdie vereistes wat ek gestel het, getoets en beoordeel is, of as daar op ander fasette gewys is wat ek nie in berekening gebring het nie en wat hierdie vereistes in ‚n ander lig stel. Dan het ons iets konkreets gehad om op te werk in ons albei se soeke na ‚n oplossing vir die onderhawige probleme. Ek verwerp nie die *moontlikheid* dat die skeppingsdae van God langer as 6 x 24 uur geduur het nie, maar ek vind die voorgestelde verklaringswyses in dié verband onaanvaarbaar. En verklaringswyses is myns insiens ook belangrik, omdat dit eweneens tot gewetenskaplike kan lei.

Prof. Du Toit skryf hy „het nooit beweer dat die duisternis ens. van Gen. 1:2 iets demonies *is* nie (soos Helberg beweer), maar wel dat dit *die gevolg van die optrede van demoniese magte kan wees*.” Ek is jammer as ek verkeerde indruk verwek het. Dit maak aan die wese van my kritiek egter nie verskil nie. Dit gaan om die verselfstandiging van duisternis teenoor lig en wel as iets „unheimisch,” of, soos dit in Bybel-Skepping-Evolusie (bls. 72) gestel word: „In die Ou Testament is ook die duisternis ‚n toestand van bedreiging en gevaar . . . gedurende die nag regeer die magte van die duisternis. . . .” (In die lig van die volgende woorde van prof. Du Toit in die jongste uitgawe van sy „Bybel-Skepping-Evolusie” (1968) (bl. 168) is dit vir my ook nie duidelik waarin my oorspronklike weergawe onjuis is nie: „Saamvattend sou ons wil sê dat as die betekenis van woorde in die res van die Ou Testament in aanmerking geneem word, daar geen twyfel behoort te wees dat die woorde ‚tohu’, ‚bohu’, ‚tehoom’ en *duisternis onheilspellende magte* aandui nie” (my kursivering).

'n Verdere stelling: „Ten derde: Helberg wil die ‚woes en leeg’ dat die sataniese mag net *teëghou* word en nie oorwin word nie, lei Helberg af dat ‚God dan in mindere of meerdere mate (slegs) ’n Teëhouer van die anti-Goddelike mag’ is. Maar — en hierop is Helberg reeds gewys voordat sy artikel in ons blad verskyn het — die anti-Goddelike mag *hly daar tot die voleinding toe* en sal selfs teen die einde in sy grootste woede losbars. Hoe kan dan verwag word dat hy in die begin vernietig moes gewees het?” Hierdie stelling wys dat prof. Du Toit ook nou nie die kern van my beswaar raak sien nie. Dit gaan nie daarom of daar nou bese magte is wat teëghou word nie, maar wel of die demoniese magte sekondêr is en eers ná die skepping in die geskiedenis ’n plek gekry het en of hulle ’n primêre plek het, op basiese vlak, skeppingsvlak.

'n Verdere stelling: „Ten derde: Helberg wil die ‚woes en leeg’ sien as ‚onherbergsame vormloosheid’, op grond van ’n verklaring van Jes. 40:23, wat vir my problematies lyk. Word die begrip ‚vormloosheid’ nie in Gen. 1:2 *ingedra* nie? Kom dit nie miskien uit die vorm-materie-skema van die wysbegeerte nie?” Sonder enige motiveering word my eksegeese van Jes. 40:23 afgewys en bowendien na die kategorie van die vorm-materie-skema van die wysbegeerte verwys. My verklaring is egter in harmonie met die betekenis wat die woorde elders het. Dit is ook heeltemal natuurlik, ongeforseerd, vir Gen. 1:2, veral as ons hierdie teks in die lig van die direk daaropvolgende verse verklaar — dit wat op die eerste drie skeppingsdae geskei word, is in Gen. 1:2 nog een massa, met ander woorde sonder geskeie of onderskeie vorme. My aanduiding „vormloos” sê dus niks meer as wat Gen. 1:3 vlg. sê nie, behalwe as ’n filosofiese beskouing daarin gelees word wat nie bedoel is nie. Daarenteen het ek aangetoon dat die woorde nêrens die betekenis het wat prof. Du Toit daaraan in Gen. 1:2 toeken nie. As ons dus van „indra” van betekenis van buite die Skrif moet praat, geld dit myns insiens juis van die eksegeese van prof. Du Toit.

Prof. Du Toit haal verskillende menings aan ten behoeve van sy standpunt. Watter bewyskrag het so ’n stelling: „Ramm vra: kan die woorde ‚aand en môre’ nie ook gebruik word nie om ’n ‚kosmiese dag’ uit te druk nie?” Dit sal ’n gesprek alleen stimuleer as daar konkreet gesê word op grond waarvan so iets oorweeg moet word. Verder is die hantering van Sauer se „pragtige” stelling deur prof. Du Toit myns insiens te onkrities: „hy bestry nie die gedagte dat die skrywer *moontlik* die skeppingsdae as dae van 24 uur gedink het nie. In elk geval kon hy nie oor natuurwetenskaplike kennis van lank na sy tyd beskik nie. Maar — *meer as een maal het die bedoelinge van die Heilige Gees ver hokant die begrippe van die skrywers uitgegaan.*” Dis wel waar dat die bedoelinge van die Heilige Gees soms bokant dié van die skrywers uitgegaan het in die sin dat dit nog hoër en nog dieper was, maar nie in die sin van ’n teenstelling, sodat dit iets anders sê as die skrywer nie.

Aan die einde van prof. Du Toit se skrywe staan die volgende wat in direkte teenstryd met sy inleidende woorde oor 'n „gesprek” is: „daar is blykbaar by Helberg en die skrywer hiervan verskillende golflengtes. En dan is daar nie veel hoop dat ons mekaar op eksegetiese gebied sal vind nie. Wat oorbly is dat ons albei maar gedurig moet vra na die leiding van die Heilige Gees om in hierdie moeilike vraagstukke as teoloë met die regte hermeneutiese beginsels te werk.” Die oplossing is vir hom dus nie 'n eksegetiese gesprek nie, maar 'n gebed om regte hermeneutiese beginsels.

Daarteenoor wil ek die volgende stel: dit is waar dat ons oor hierdie sake moet bid — miskien veel meer moet bid as wat ons doen. Maar dit is nie verantwoord om eksegetiese redeneringe op hierdie wyse na die gebied van die gebed te verlê nie. Bowendien maak so 'n houding van die „gesprek” 'n monoloog en sny die moontlikheid van 'n tweegesprek (skriftelik of op ander wyse) af. Voorts, as prof. Du Toit se (nuwe) hermeneutiese beginsels so 'n verskil in golflengte bring dat daar nie meer *eksegeties* 'n gesprek moontlik is nie, dan is daar met sy hermeneutiese beginsels fout. Verantwoorde hermeneutiese beginsels kan sekerlik nie so dominerend teenoor eksegeese staan nie. Daar behoort 'n wedersydse inwerking op mekaar te wees. En per slot van sake moet die eksegeese tog beslis — anders is die hermeneutiese beginsels menslike skemas en vooronderstellings en nie die neerslag van eksegeese nie.

J. L. Helberg.